

PAUL STRATHERN

MĂRIRE
ȘI
DECĂDERE

*O istorie a lumii
în zece imperii*

Traducere din engleză și note de
ANDREI COVACIU

TREI

Editori:

SILVIU DRAGOMIR

VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:

MAGDALENA MĂRCULESCU

Redactare:

LAURENȚIU DULMAN

Director producție:

CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:

MIHAELA GAVRILOIU

Corectură:

RODICA CREȚU

OANA APOSTOLESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STRATHERN, PAUL

Mărire și decădere: o istorie a lumii în zece imperii / Paul Strathern; trad. din engleză și note de Andrei Covaciu. – București: Editura Trei, 2020

ISBN 978-606-40-0794-0

I. Covaciu, Andrei (trad.)

94

Titlul original: *Rise and Fall: A History of the World in Ten Empires*

Autor: Paul Strathern

Copyright © Paul Strathern, 2019

First published in Great Britain in 2019 by Hodder & Stoughton, an Hachette UK company

Copyright © Editura Trei, 2020

pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

CUPRINS

Introducere. Trei povești despre imperii / 9

1. Imperiul Akkadian / 17
2. Imperiul Roman / 35
3. Califatele Omeiad și Abbasid / 53
4. Imperiul Mongol / 68
5. Dinastia Yuan / 86
6. Imperiul Aztec / 102
7. Imperiul Otoman / 121
8. Imperiul Britanic / 140
9. Imperiul Rus / 154
10. Imperiul American / 171

Mulțumiri / 187

Ilustrații / 188

Surse și referințe / 189

Index / 194

INTRODUCERE

Trei povești despre imperii

La începutul secolului al XV-lea, China era, din anumite puncte de vedere, cea mai avansată civilizație de pe suprafața pământului. Era un tărâm extraordinar, despre ale cărui minunății avusese ce povești Marco Polo la revenirea în Europa. În anul 1405, Zhu Di, al treilea împărat al dinastiei Ming, i-a ordonat amiralului Zheng He să ridice pânzele flotei chineze „ca să exploreze oceanele lumii”¹.

Amiralul Zheng He se afla în serviciul împăratului Zhu Di încă din adolescență, când fusese capturat și castrat, așa cum era obiceiul vremii. Ulterior, Zheng He a avansat în grad, devenind un personaj impunător, atât din punct de vedere politic, cât și fizic. Martorii oculari au spus despre el că avea o înălțime de aproape doi metri și o circumferință a pieptului de un metru și jumătate. Flota pe care o comanda era și mai impresionantă. Aceasta era compusă din peste trei sute de jonci* mari, capabile să străbată oceanele și având la bord peste 28 000 de marinari. Corabia preferată a amiralului (o replică a acesteia poate fi văzută azi în Nanjing) avea 137 de metri lungime. Nicio altă flotă nu s-a putut compara cu aceasta până în pragul Primului Război Mondial.

Zheng He și flota lui au efectuat șase călătorii între anii 1405 și 1424, ajungând din Vietnam în Indonezia, din Burma, India și Ceylon până în Golful Persic, apoi pe Marea Roșie până la Jeddah, ocolind după aceea Cornul Africii și ajungând în Kenya. Consemnările detaliate ale acestor călătorii s-au pierdut, însă este probabil ca Zheng He să fi acoperit în total

* Joncă: ambarcațiune din lemn cu mai multe catarge. (*N.t.*)

o distanță echivalentă cu două ocoluri complete ale Pământului. Printre minunățiile pe care le-a adus în China s-a numărat și o girafă, îmbarcată în Somalia. Sosirea acesteia în China a produs senzație, confirmând existența legendarului *qilin** chinezesc, care în secolul al VI-lea î.H. prevestise sosirea „unui rege fără tron”². Mai târziu s-a considerat că acesta ar fi fost filosoful Confucius, ale cărui idei urmau să călăuzească China de-a lungul mileniilor.

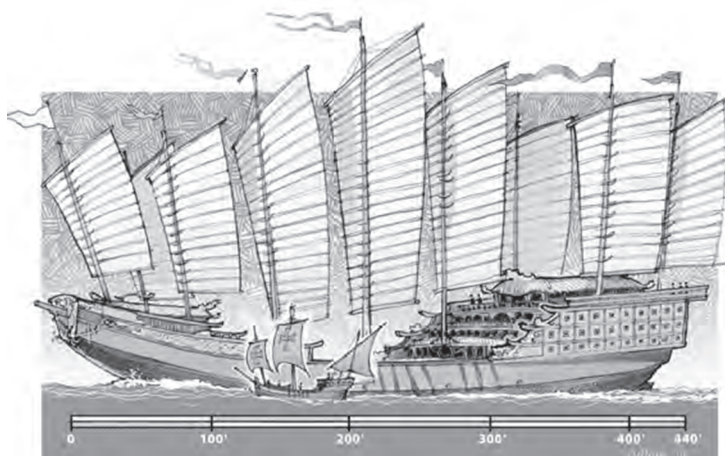
În 1430, pe când Zheng He avea șaiszeci de ani, el a primit poruncă să efectueze un al șaptelea voiaj și „să meargă până la capătul pământului”³. Călătoria avea să dureze trei ani și să devină o adevărată legendă, iar amiralul nu avea să se mai întoarcă niciodată. Conform controversatelor afirmații ale istoricului naval Gavin Menzies, această călătorie l-a purtat pe Zheng He pe lângă Capul Bunei Speranțe, până în Africa de Vest, de unde a traversat Oceanul Atlantic până în America, ocolind Capul Horn și continuând spre nord până în California. Despre un alt amiral, care se separase de flota principală a lui Zheng He, se spune că ar fi ajuns în Groenlanda, revenind în China prin nordul Siberiei (o rută care este posibil să fi rămas practicabilă mulțumită efectelor Perioadei calde medievale**). Despre un al treilea amiral se spune că ar fi ajuns până în Australia și Noua Zeelandă, întâlnind în cale primii ghețari plutitori proveniți din Antarctica.

Dovezile pe care se sprijină afirmațiile lui Gavin Menzies sunt, potrivit spuselor istoricului Niall Ferguson de la Universitatea Harvard, „în cel mai bun caz circumstanțiale, și în cel mai rău, inexistente”⁴. În pofida acestui lucru, se pare că există tot felul de anomalii interesante, bunăoară ADN-ul chinezesc descoperit printre membrii unor triburi native din Venezuela sau „mai multe ancore chinezești medievale descoperite în largul coastelor Californiei”⁵, precum și unele contururi de coastă trasate pe niște hărți compuse înainte ca informații relevante să poată veni de la exploratorii europeni din secolul al XV-lea. Confirmarea faptului că uluitoarele afirmații ale lui Menzies privitoare la legendara expediție cu numărul șapte a lui Zheng He au fost luate în serios în anumite cercuri a ieșit la lumină când președintele Chinei, Hu Jintao, s-a adresat Parlamentului Australian, în 2003, spunând că „chinezii descoperiseră Australia cu

* *Qilin*: creatură mitologică cu copite, despre care se credea că își face apariția înainte de moartea sau nașterea unui înțelept sau a unui conducător ilustru. (N.t.)

** Perioada caldă medievală (sau Micul optim climatic) desemnează perioada cuprinsă între anii 950 și 1250, când Pământul a trecut printr-o încălzire accentuată, temperatura medie globală fiind cu până la 3 °C mai mare decât în prezent. (N.t.)

trei secole înaintea căpitanului Cook⁶. Între timp, această afirmație pare să fi intrat în istoria oficială a chinezilor.

O reprezentare modernă a corabiei amiralului Zheng He, așezată lângă corabia cu care Cristofor Columb a traversat Atlanticul

În anii care au urmat morții amiralului Zheng He, survenită în India, în 1433, noi miniștri confucianiști și-au ocupat pozițiile la curte, aceștia „nevăzând cu ochi buni comerțul... și în general orice lucru străin”⁷. Astfel, au fost promulgate o serie de Decrete Haijin (referitoare la călătoriile pe mare), prin care se interzicea corăbiilor chinezești să se îndrepte către țărmurile altor națiuni. Consemnările oficiale ale călătoriilor lui Zheng He au fost distruse, iar flota imperială a fost consemnată în port, unde la scurtă vreme a început să se năruiască. Inițial, aceste decrete fuseseră emise ca măsură îndreptată împotriva piraților japonezi, însă una dintre consecințele nedorite a fost izolarea Chinei de restul lumii. Civilizația Ming, aflată pe atunci în plin avânt, a început să se osifice, iar „una dintre cele mai mărețe epoci din istoria omenirii, caracterizată de o guvernare bine rânduită și de stabilitate socială, a intrat într-o perioadă de declin”⁸.

A doua noastră poveste referitoare la imperii se petrece trei secole mai târziu, chiar în perioada în care izolarea chineză începea să fie deranjată de sosirea comercianților europeni, cum ar fi cei portughezi, olandezi și britanici. Britanicii începuseră deja să-și impună administrația colonială în India. Un eveniment ilustrativ a avut loc în 1770, când provincia nordică Bihar a fost devastată de una dintre obișnuitele perioade de foamete. Pe cale de consecință, conducătorul *de facto* al Indiei Britanice, Warren

Hastings, a ordonat să se construiască ceea ce urma să fie cunoscut sub numele de Grânarul din Patna. Căpitanul John Garstin, un inginer din Armata Companiei Indiilor de Est, a primit ordin să înalțe o clădire „pentru prevenirea definitivă a foametei în provincie”⁹.

Rezultatul a fost un edificiu proiectat cu multă fantezie, pe care localnicii l-au poreclit Golghar („casa rotundă”). Având o înălțime de aproape 30 de metri și o circumferință de aproape 150 de metri la nivelul solului, silozul domina cartierul indian care îl înconjura, vârful lui oferind o panoramă a orașului Patna până la Gange, fluviul sacru al hindușilor. Structura boltită a construcției îi făcea pe localnici să vadă în aceasta o stupă sau domul unei moschei islamice. De jur împrejurul acestui dom se afla o scară dispusă în spirală, pentru hamalii care duceau sacii ca să-i golească prin gaura din vârful cupolei, în felul acesta umplând treptat semisfera interioară cu grâne, suficiente pentru a face față următoarelor perioade de foamete. Golgharul a fost criticat ca „întruchipare a machismului imperial... fiind cea mai cunoscută dintre clădirile cu destinație practică ale Indiei Britanice”.

Căpitanul Garstin a ordonat ca pe o latură a acestei capodopere arhitecturale să fie făcută o inscripție din care publicul să afle că grânarul „a fost mai întâi umplut, apoi închis de către...”. Finalul propoziției nu a fost niciodată adăugat. Conform poetei victoriene Emily Eden, aflată în vizită în regiune, Golgharul „era ceva inutil”. Când eu însumi am vizitat Patna, fiind condus până la celebrul edificiu, aflat încă într-o stare bună la aproape două secole de la construcție, ghidul meu mi-a explicat cărui motiv i se datorează inutilitatea. Se pare că ușa aflată la baza domului, prin care grânele ar fi trebuit să se reverse odată ce silozul s-ar fi umplut, fusese proiectată să se deschidă numai spre înăuntru.

Câteva surse moderne contrazic acest detaliu semnificativ, însă când am vizitat eu Patna nu am găsit nicio persoană care să nu fie profund convinsă de adevărul acestei dovezi de incompetență și de suferințele ulterioare pricinuite de britanici. Astfel de păreri erau întărite și de faptul că mulți dintre cei cu care am stat de vorbă erau suficient de vârstnici pentru a fi trecut ei înșiși prin ultima foamete care a devastat Biharul, în anii 1966–1967, astfel încât experiența lor nu era doar o poveste auzită de la predecesori.

Cea de-a treia poveste referitoare la imperii ne poartă până în vremurile moderne, în care, așa cum vom vedea mai departe, mulți dintre noi am avut motive întemeiate să credem că trăim epoca ultimelor

imperii. Cele două mari imperii ale lumii păreau hotărâte să distrugă lumea întreagă.

În 1945, Proiectul Manhattan al Statelor Unite ale Americii, condus de Robert Oppenheimer, se grăbea să producă prima bombă atomică din istorie. Mulți dintre oamenii de știință aflați în subordinea lui Oppenheimer în izolatul complex Los Alamos din deșertul statului New Mexico fugiseră din Germania din pricina decretelor antievreiești ale naziștilor, despre ei spunându-se în glumă că ar fi fost „cadoul lui Hitler“ pentru aliații occidentali. Înainte ca Oppenheimer să lanseze primul test al bombei, câțiva dintre cei mai eminenti oameni de știință cu care acesta colabora — și în special maghiarul cu origini evreiești Edward Teller — au atras atenția că o explozie nucleară ar putea aprinde atmosfera terestră, toată viața de pe Pământ ajungând în scurt timp să fie transformată în cenușă. Oppenheimer l-a însărcinat pe șeful departamentului său de fizică teoretică, germanul de origine evreiască Hans Bethe, să calculeze probabilitatea producerii unui astfel de dezastru.

Deși raportul secret pe care el și Teller l-au înaintat în cele din urmă ajungea la concluzia că o astfel de consecință nu era posibilă, cei doi s-au simțit datori să adauge:

Cu toate acestea, complexitatea problemei și absența unui fundament experimental satisfăcător impun cu asupra de măsură ca subiectului să i se acorde pe viitor mai multă atenție.¹⁰

Detonarea primei bombe atomice a avut loc oricum.

Aceeași întrebare a fost pusă din nou pe tapet în 1952, înainte de detonarea primei bombe cu hidrogen, aceasta fiind pregătită de însuși Teller. Și de data aceasta, după calcule minuțioase, s-a ajuns la concluzia că șansele producerii unei combustii atmosferice erau neglijabile. Prima bombă cu hidrogen a fost, prin urmare, testată conform planului. Imediat s-a vădit faptul că nu toate calculele acelea minuțioase fuseseră corecte — sau că fuseseră doar aproximativ corecte. Detonarea a fost de *două ori și jumătate* mai puternică decât prevăzuseră calculele matematice.

Peste câțiva ani, lupta dintre cele două imperii care își disputau dominația globală, Statele Unite și Uniunea Sovietică, ajunsese la o situație de tip *reductio ad absurdum*: ambele acumulasera câte un arsenal nuclear capabil să distrugă lumea de mai multe ori. În 1962, rivalitatea dintre cele două superputeri a ajuns la apogeu în timpul Crizei Rachetelor din

Cuba. Aceasta a fost o confruntare față în față între SUA și URSS, în care sovieticii „au clipit primii“, iar Armageddonul a fost evitat în ultimul moment. Istoricul Alex Wellerstein, specializat în evoluția puterilor nucleare, avea să scrie câteva decenii mai târziu: „Criza Cubaneză a fost mai periculoasă decât și-au putut da seama contemporanii ei și mult mai periculoasă decât vom afla vreodată.“¹¹

Acesta a fost doar unul dintr-o serie de mai multe „accidente evitate în ultimul moment“, în care unul dintre cele două mari imperii ale epocii moderne a părut că preferă să distrugă lumea decât să se recunoască înfrânt. Probabil că incidentul cel mai bine documentat este acela care îl are ca protagonist pe „bărbatul care a salvat lumea“. Pe 6 septembrie 1983, locotenent-colonelul Stanislav Petrov era ofițerul de serviciu aflat la comanda buncărului de avertizare timpurie Serpuhov-15 din apropierea Moscovei. Puțin după miezul nopții, unul dintre computere a transmis o informație preluată de la unul dintre sateliții sovietici care detectase apropierea unei rachete balistice americane intercontinentale.

Dacă ar fi urmat „politica de descurajare“ a Distrugerii Reciproce Asigurate (DRA), adoptată atât de SUA, cât și de URSS, Petrov ar fi trebuit să lanseze imediat un masiv contraatac nuclear simultan. În schimb, el a considerat că datele furnizate de computer trebuiau să aibă la bază o eroare, așa că a nesocotit regulamentul, bazându-se pe raționamentul că, în cazul în care Statele Unite ar fi atacat URSS, cu siguranță ar fi lansat mai multe rachete, nu una singură. La scurtă vreme după aceea, computerele au detectat alte patru rachete apropiindu-se. Cu toate că Petrov nu avea cum să verifice propria bănuială, a decis că și de data aceasta era vorba despre o eroare a computerului — dublată de o remarcabilă coincidență. Încă o dată, el s-a abținut să lanseze un contraatac.

Iată ce s-a consemnat mai târziu cu privire la acest incident:

Ulterior s-a dovedit că alarmele false fuseseră provocate de o rară aliniere a orbitelor sateliților cu razele solare care străbăteau norii aflați la mare altitudine — eroare care mai târziu a fost corectată cu ajutorul datelor furnizate de un satelit geostaționar.¹²

Fiecare dintre aceste trei povești reflectă anumite aspecte ale creării unui imperiu: spiritul de aventură, dimensiunea administrativă și urmărirea obstinată a puterii în sine. Așa cum am văzut, astfel de construcții implică adesea elemente de autodistrugere — ca să nu mai vorbim de

ulterioarele distorsiuni imaginative ale faptelor avute în vedere. Ampla organizare sincronizată necesară creării și funcționării unui mare imperiu este cu siguranță cea mai complexă realizare a umanității, responsabilă pentru o bună parte a evoluției noastre istorice. Cu toate acestea, în chip ironic, analele imperiilor sunt adesea mai interesate de etos decât de consemnarea pur istorică a faptelor. Imaginea pe care ne-o facem noi despre imperiu, fie că este vorba de una informată sau de una schematică, rămâne deocamdată ambiguă — ceea ce se reflectă și în următoarele două scurte scene provenind din cultura modernă.

În povestirea lui Franz Kafka intitulată „Colonia penitenciară“, un ofițer din colonii îi prezintă unui vizitator ingenioasa mașinărie concepută de stăpânul său. Orice persoană găsită vinovată este legată de această mașinărie care întipărește încet și chinuitor pe trupul vinovatului legea încălcată, torturându-l pe condamnat până la ultima suflare. Ofițerul colonial este într-atât de îndrăgostit de această mașinărie, încât insistă să demonstreze personal felul cum funcționează. După ce o programează să întipărească cuvintele „Fii drept“, se leagă el însuși de aparatul de tortură. Din nefericire, între timp mașinăria se defectase, așa că, în loc să facă ceea ce era programată, scapă de sub control și începe să-l mutilizeze pe ofițer, provocându-i o moarte înfiorătoare. Nu este greu să interpretăm această enigmatică imagine imperială în mai multe feluri, puține dintre aceste interpretări putând însă iradia o aură luminoasă.

A doua scenă este la fel de paradoxală, chiar dacă mai puțin înfiorătoare. Aceasta provine din filmul *Monty Python's Life of Brian*. În una dintre scene, liderul Frontului Popular al Iudeei, jucat de actorul John Cleese, organizează o întrunire clandestină și ține un discurs prin care îi îndeamnă pe membrii de partid loiali cauzei să se scuture de jugul Imperiului Roman. El își încheie discursul întrebând retoric: „Ce au făcut romanii vreodată pentru noi?“ Unul câte unul, membrii de partid oferă răspunsuri nedorite, până când liderul lor se vede nevoit să exclame exasperat:

— *Bine... bine... însă în afară de salubritate și medicină și educație și irigații și sănătate publică și drumuri și apeducte și băi și ordine publică... ce au făcut romanii vreodată pentru noi?*

Aceste trei povești referitoare la imperii, precum și cele două scene pot fi văzute ca niște reprezentări paradigmatiche ale imperiului și ale felului în care am ajuns noi să ne raportăm la ideea de imperiu.

Toate acestea converg către spinoasa întrebare: de fapt, ce anume constituie un imperiu? Care îi este definiția? Oare aceasta din urmă rămâne aceeași de-a lungul istoriei? Și, pe de altă parte, ce efect are istoria lumii asupra unor astfel de entități? Definiția cuvântului „imperiu“ din Dicționarul Oxford este următoarea:

Un teritoriu extins (în special, un ansamblu de state distincte) aflat sub stăpânirea unui împărat sau a unui conducător suprem; de asemenea, ansamblu de teritorii separate conduse de un stat suveran.

Definiția ne oferă doar un cadru de bază. În chip inevitabil, de-a lungul secolelor, imperiul va lua diferite înfățișări — și nu toate vor implica acele lucruri pe care obișnuim să le considerăm elemente progresiste ale evoluției.

Așa cum am arătat mai devreme, descrierea unui imperiu trebuie în chip necesar să presupună elemente precum spiritul de aventură, dimensiunea administrativă și urmărirea puterii — inițial sub forma unui război. Într-adevăr, războiul și supunerea ulterioară a altor popoare par să constituie impulsul formativ în urma căruia imperiile încep să se dezvolte. Adesea — dar nu întotdeauna — vin și aspectele „civilizatorii“. Nu pare un simplu accident faptul că civilizația (în forma ei occidentală) s-a extins de-a lungul și de-a latul pământului mai rapid pe parcursul secolului care a cunoscut două războaie mondiale, urmate de amenințarea unei a treia conflagrații similare.

Pe de altă parte, în ultimele decenii ale secolului XX, precum și în primele două decenii ale secolului XXI, lumea nu a mai fost martora unor războaie de proporțiile celor precedente, în vreme ce progresul, și în special revoluția IT (cu tot ce presupune ea), a transformat lumea, făcând-o aproape de nerecunoscut. Luând în calcul toate aceste aspecte ale ideii de imperiu, putem acum să începem să parcurgem istoria lumii așa cum se reflectă ea în zece exemple extrem de grăitoare ale fenomenului luat în discuție.

1

IMPERIUL AKKADIAN

În urmă cu circa cinci mii de ani, comunitățile agricole sedentare de la sfârșitul Epocii Bronzului au început să se coaguleze sub forma unor civilizații distincte, organizate social în trei regiuni de pe globul pământesc. Prima dintre acestea și-a făcut apariția înaintea anului 3000 î.H., în zona Cornului Abundenței, care se întinde sub forma unei potcoave începând din nordul Egiptului, mergând de-a lungul coastei mediteraneene, coborând apoi pe văile Tigrului și Eufratului, până în Golful Persic. Dezvoltări asemănătoare s-au petrecut în jurul anului 2500 î.H. în Valea Indului (cam pe unde se află Pakistanul de astăzi), pentru ca o jumătate de mileniu mai târziu același lucru să se petreacă de-a lungul Fluviului Galben din China. Un element central al celor trei regiuni menționate este prezența fluviilor care pot iriga terenurile înconjurătoare și care se pot revărsa. În secolul al V-lea î.H., Herodot, „părintele istoriei“, ne-a oferit una dintre primele descrieri ale acestui fenomen:

În timpul revărsării Nilului, numai orașele rămân vizibile, înălțându-se deasupra suprafeței apei asemenea insulelor răsfirate de-a lungul și de-a latul Mării Egee. În vreme ce inundația continuă, ambarcațiunile nu mai urmează cursul canalelor și al râurilor, ci navighează peste câmpuri și ogoare.¹³

În trecut, o astfel de inundație ar fi părut un potop de dimensiuni catastrofice, măturând totul în calea sa. Nu este așadar surprinzător faptul că mitologia străveche a fiecărei civilizații avute în vedere conține povestea câte unui potop trimis de Dumnezeu ca să acopere pământul, în urma acestuia rămânând numai câțiva supraviețuitori aleși pe

sprânceană. În versiunea biblică a poveștii, supraviețuitorii sunt Noe și familia lui, împreună cu arca în care se aflau „câte două [animale] de fiecare soi... o parte bărbătească și una femeiască... Din păsări după soiul lor, din vite după soiul lor și din toate târâtoarele de pe pământ după soiul lor“*. În momentul în care apele s-au retras, se spune că arca lui Noe a ajuns pe muntele Ararat, care se află în estul îndepărtat al Turciei de astăzi, în apropierea graniței cu Armenia și Iran, în bazinul superior al Eufratului.

La celălalt capăt al Cornului Abundenței, în Egipt și în Mesopotamia (cea din urmă corespunzând, în linii mari, Irakului de astăzi), au început să se dezvolte două civilizații distincte. În Egipt, așa-numitul Vechi Regat s-a constituit în anul 2686 î.H., odată cu unificarea Regatelor de Sus și de Jos. Cu circa o jumătate de mileniu înainte de aceasta, civilizația sumeriană ajunsese la maturitate în zona fertilă situată între fluviile Tigru și Eufrat, care pe vremea aceea se vărsau separat în Golful Persic**. Inovațiile tehnologice realizate în zona Cornului Abundenței au inclus dezvoltarea agriculturii și introducerea irigațiilor, precum și inventarea sticlăritului și descoperirea roții.

Scrierea a fost inventată de către sumerieni. Inițial, aceasta se rezuma la realizarea unor adâncituri rotunde în niște bucăți de argilă umedă, care ulterior erau arse pentru a deveni mărturii permanente — în felul acesta numărându-se, probabil, vitele, sacii cu grâu ș.a.m.d. Odată cu introducerea unui fel de stil*** confecționat din trestie, aceste amprente au evoluat, preschimbându-se în scrierea cuneiformă, compusă din caractere grafice distincte, capabile să transmită informații și, mai târziu, limba vorbită însăși. Sumeriana, așa cum era folosită în sudul Mesopotamiei, este clasificată ca „limbă izolată“; cu alte cuvinte, se pare că este vorba despre o limbă originală, care nu provenea din nicio altă limbă precedentă — cu excepția, probabil, a vreunei versiuni timpurii paleolitice. Sumerienii locuiau în mai multe orașe-state independente, a căror populație ajungea la circa 20 000–30 000 de locuitori. Hotarele acestor state erau marcate cu ajutorul unor canale și borne. Din punctul de vedere al celor mai multor istorici, sumerienii

* *Geneza*, 6:19–20. (*N.t.*)

** Din cauza colmatării deltei formate de Tigru și Eufrat, coasta nord-vestică a Golfului Persic s-a mutat între timp cu aproximativ 160 de kilometri spre sud-est față de locul în care se afla în Antichitate. (*N.a.*)

*** Stil: condei de metal sau de os, ascuțit la un capăt și turtit la celălalt, cu care se scria în Antichitate pe tăblițele de ceară. (*N.t.*)

constituiau o civilizație, însă nu formau un imperiu. Și totuși din această inedită civilizație avea să se nască și să se dezvolte Imperiul Akkadian (2334–2154 î.H.).

Una dintre cele mai timpurii referiri la Akkad o găsim în *Geneză*, prima carte a Bibliei. Acolo este consemnat faptul că Nimrod, strănepotul lui Noe, a pus temelia unui regat care includea orașele Babel și Akkad. Conform mitului, Nimrod a fost cel responsabil pentru înălțarea Turnului Babel, o construcție care ar fi trebuit să fie înaltă până la cer. Această îndrăzneală l-a mâniat pe Dumnezeu într-o asemenea măsură, încât i-a făcut pe constructori să vorbească limbi diferite, zădărniciindu-le efortul și împărțind omenirea în mai multe grupuri lingvistice. Unele mituri îl identifică pe Nimrod ca fiind același cu Ghilgameș, eroul epopeii eponime, cea mai veche operă literară cunoscută. Din aceasta se poate interpreta că Nimrod este probabil un personaj mitic, etalând trăsături ale mai multor eroi din Antichitate, a căror identitate s-a pierdut în negura preistoriei.

Primul conducător al Imperiului Akkadian, consemnat ca atare în istorie, a fost Sargon, care s-a născut pe la mijlocul secolului al XXIII-lea î.H. Cu toate acestea, nu se cunoaște numele lui adevărat: „Sargon“ înseamnă pur și simplu „adevăratul rege“. Până și detaliile referitoare la viața și domnia lui Sargon rămân subiect de dispută printre istorici, aceștia având de ales între datele existente, ceea ce din nou îi forțează să prefere etosul în detrimentul faptelor cunoscute, punând adesea la un loc dovezi contradictorii.

Legenda care descrie copilăria lui Sargon conține câteva elemente familiare:

Mama mea a fost un copil schimbat [adică înlocuit cu un altul de spiriduși], iar pe tatăl meu nu l-am cunoscut... Ea m-a așezat într-un coș împletit din papură, uns cu smoală. M-a aruncat apoi în apa râului care nu m-a acoperit...¹⁴

În această poveste există ecouri evidente din pruncia lui Moise, a zeului hindus Krishna, a lui Oedip și a Mântuitorului. Pare a fi vorba despre un fel de mit arhetipal, despre o precondiție a acestor personaje proto- sau cvasidivine. La fel cum avea să se întâmple cu Moise peste mai bine de o mie de ani, și Sargon a fost găsit, adoptat și crescut în belșugul noului său cămin, regatul Kish, parte a civilizației sumeriene. Lui Sargon

a ajuns să i se încredințeze înalta responsabilitate de a întreține canalele de irigații ale regatului, el având în subordine numeroși muncitori. Aceștia formau probabil și un fel de miliție de rezervă, fiind antrenați în mânuirea armelor. În tot cazul, Sargon a reușit să le câștige loialitatea, muncitorii ajutându-l să-l detroneze pe Ur-Zababa, conducătorului regatului Kish, cândva în jurul anului 2354 î.H.

La scurtă vreme după ce a pus mâna pe putere, Sargon a reușit să cucerească mai multe orașe sumeriene învecinate, printre care Ur, Uruk și, posibil, Babilon. După fiecare victorie, „el a dăruit zidurile orașului”¹⁵, acesta fiind încorporat în Imperiul Akkadian. Despre Sargon se spune că a ctitorit capitala, Akkad (Accad, Agade). Conform uneia dintre surse, „el a săpat pământul aflat sub Babilon și a clădit un oraș asemănător la Agade”¹⁶. Acolo Sargon și-a înălțat propriul palat, a organizat administrația regatului și a pus să se construiască barăcile necesare armatei. A ctitorit și un templu dedicat lui Iștar (numele akkadian al zeiței sumeriene a fertilității și a războiului) și lui Zababa (zeul războinic al regatului Kish). Din păcate, rămășițele Akkadului încă nu au fost descoperite, așezarea rămânând „singurul oraș al Irakului antic al cărui amplasament a rămas necunoscut”. Această stare de fapt exclude orice fel de mărturie arheologică, limitând cunoștințele noastre la ceea ce consemnează tabletele și textele babiloniene, multe dintre acestea fiind scrise la distanță de câteva secole.

Nu a durat mult până când ambițiile lui Sargon au căpătat o nouă anvergură, el pornind o serie de campanii cu intenția declarată de a-și extinde imperiul în toată lumea cunoscută. Zona avută de el în vedere includea, nici mai mult, nici mai puțin, decât întregul Corn al Abundenței. În cele din urmă, planul nu i-a reușit, însă anvergura cuceririlor și a expedițiilor sale militare rămâne totuși impresionantă. Textele babiloniene ulterioare, cunoscute ca „Epopoea lui Sargon”, îl descriu ca pe un rege care căuta sfatul comandanților de oști aflați în subordine înainte de a porni în ambițioasele lui campanii militare. Aceasta sugerează că Sargon era mai degrabă comandantul unei mașinării militare bine unse decât un despot stăpânit de megalomanie care țintește să cucerească niște teritorii extrem de vaste. Nu este, prin urmare, nicio surpriză că faptele lui au intrat ulterior în legendă:

[Sargon] nu avea nici rival, nici egal. Măreția lui se revărsa peste ținuturile pe care le stăpânea. A traversat marea din est. În cel de-al unsprezecelea an,

a cucerit ținutul din vest, până în cel mai îndepărtat punct, aducându-l sub o singură autoritate. Și-a înălțat acolo propriile statui și a trimis prada cea mai de preț cu barcazurile. Și-a plasat administratorii la distanțe care puteau fi străbătute în câte zece ore și a adunat la un loc triburile acelor ținuturi. A mășăluit până în Kazallu, preschimbându-l într-o grămadă de moloș, astfel încât din zidurile acestuia nu a mai rămas nici măcar un loc în care o pasăre să-și poată face cuib.¹⁷

Kazallu pare să fi fost una dintre cuceririle timpurii ale lui Sargon, așezarea fiind probabil situată la est de Eufrat, în apropiere de Babilon. Suprafața cucerită în cele din urmă de Sargon rămâne impresionantă. Faptele lui de arme cu siguranță i-au purtat pașii până pe țărmul estic al Mediteranei, „până la pădurea de cedri și la muntele de argint“. Aceasta pare a fi o referire la munții Amanus și Taurus, care se întind de-a lungul graniței Anatoliei (Turcia de astăzi). Unele legende sugerează că el a mășăluit dincolo de crestele acestora, ajungând în Anatolia însăși. Ceea ce pare logic, întrucât triburi ostile ocupau la acea vreme teritoriile, controlând în felul acesta rutele comerciale akkadiene către Anatolia, Armenia și Azerbaidjan, locuri de unde proveneau materii prime precum cositor, cupru și argint.

Prezența unor astfel de triburi poate că a constituit motivul pentru care Sargon și-a îndreptat expedițiile militare către sud, asigurându-și rutele comerciale ale metalelor prețioase care luau drumul Persiei de sud-est și al Omanului. Aceste expediții — sau poate o campanie ulterioară lansată către teritoriile aflate la răsărit — ar fi protejat accesul la zăcămintele de lazurit din nord-estul Afganistanului. Această rocă semiprețioasă, a cărei nuanță adâncă de albastru era deosebit de apreciată, putea fi șlefuită, în felul acesta obținându-se mărgele, amulete și diverse inserții pentru statuete. Anvergura expedițiilor militare din sud ale lui Sargon este mai bine documentată. Despre el se spune că și-ar fi „spălat armele în apa mării“¹⁸, adică în Golful Persic*.

Cuceririle de la miazăzi ale lui Sargon se întindeau de-a lungul țărmului nord-estic al Golfului Persic, ajungând până la Strâmtoarea Ormuz. Surse referitoare la o altă expediție menționează extinderea imperiului de-a lungul țărmului sud-vestic al Golfului, până în Dilmun (Bahrainul de astăzi) și în Magan (Oman). Astfel de fapte de arme par

* Cu timpul, acesta a devenit un obicei al conducătorilor akkadieni, marcând încheierea cu succes a câte unei campanii războinice. (*N.a.*)